

Krhoun, Mečislav

Úvod

In: Krhoun, Mečislav. *Básnické dílo Jurije Fed'kovyče*. Vyd. 1. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, c1973, pp. 9-13

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121008>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ÚVOD

Ukrajinský básník Jurij Feďkovyč pocházel z Bukoviny a složitý vývoj a pestré osudy této země poznamenaly básníka i jeho tvorbu, jíž daly nejen obsahovou, nýbrž také — a hlavně ideovou náplň. Bukovina byla v systému habsburské monarchie územím nejmladším, připojeným k říši z důvodů strategických jako nárazníkové pásmo. Když později její vojenský význam ztratil na váze, stala se jakýmsi druhem kolonie, kterou bylo možné při nevelkých investicích bohatě exploatovat, počínaje lesním bohatstvím a konče rekruty.

Obyvatelstvo Bukoviny po stránce národnostní představovalo různorodou směs Rumunů, Ukrajinců, Cikánů, Maďarů, Němců, Židů, Arménů a Poláků. Po stránce náboženské, která zpravidla byla souznačná s národnostní, byla situace podobná. Byli tu pravoslavní, uniati, římskokatolíci, protestanti, příslušníci arménské východní církve, náboženství Mojžíšova a Mohamedova. Také po stránce sociální rozvrstvení obyvatelstva bylo složité. Majetkově nejmocnější byli světští a duchovní feudálové, zejména rumunští statkáři a vysoké pravoslavné duchovenstvo. Úřednická vrstva, kterou tvořili především Němci a v menší míře Poláci, byla politicky nejnvlivnější. Hospodářsky významnou vrstvou byli židovští a také arménští obchodníci. Drobné měšťanstvo polozemědělské a polořemeslnické, které se vyvinulo teprve postupem doby pod rakouskou okupací, tvořilo velmi tenkou vrstvu, která do života země začala zasahovat teprve v posledních desetiletích XIX. století. Početně nejsilnější vrstvu tvořili sedláci, kteří se vnitřně diferencovali podle majetku.

Ukrajinci v Bukovině byli zemědělci, šlechtu neměli, byli negramotní a nemilosrdně vykořisťováni každým, kdo měl sebenepatrnější moc a možnost: státem, feudálními pány, duchovenstvem, židovskými obchodníky. Dělili se na dvě skupiny podle oblastí, které obývali. V rovinaté části Bukoviny sluli „Rusnaky“, v hornaté Huculy. Lišili se vzájemně krojem, zvyklostmi a temperamentem. Horalé byli aktivnější, vzpurnější, jejich zaměstnání v minulosti — vedle zemědělství také lovectví — a blízkost neschůdných hor a neproniknutelných lesů podporovaly jejich lásku k nespoutané svobodě. Ta je vedla v starší době ke zbojnictví, v novější době k revoltám blízkým revolučnímu hnutí.

Horští Huculové si zachovávali ještě v polovině XIX. stol. bohatý folklór. V kroji, zvycích, místních tradicích, písních a pověstech lišili se od všech ostatních Ukrajinců v monarchii. Svou bezprostředností a výbušností stali se pověstnými nejen mezi svými rodáky.

V takovém prostředí ve svém dětství žil a jeho zvyklosti a tradice do sebe vstřebal Jurij Feďkovyč. I když nebyl čistokrevný Hucul (jeho otec byl Polák a pocházel z „pánů“), chtěl se jím stát a opravdu se jím stal. Josef Hordyňski de Fedkowicz se doslova překřtil na Jurije Feďkovyče a stal se prvním národním buditelem kmene, s nímž byl úzce spjat osobou své matky a nevlastních sourozenců, dětí z matčina prvního manželství s pravoslavným popem Daškevyčem. Z těchto souvislostí můžeme vysvětlit jeho bouřlivou huculskou povahu i buřičsky revoluční sklony, jak se projeví v jeho poezii i v ostatním literárním díle.

Jurij Feďkovyč jako básník je typický národní buditel, jaké známe z dějin našeho národního probuzení a z obdobných procesů u jiných malých, zejména slovanských národů. Třebaže časově probíhají v různých obdobích, situace a podmínky těchto procesů jsou obdobné, jejich cíl je týž, ovšem u jednotlivých

národů modifikovaný specifickými dobovými tendencemi. Představitelé obrozenského procesu často berou podněty u příslušníků těch národů, proti kterým vystupují ve jménu práv svého národa. To se projevilo i v případě Feďkovyčově. Byl žákem německých romantiků, od nichž se učil nejen umění básnickému, nýbrž i vzpurné ironii a bouřlivému protestu proti základům tehdejší společnosti. Heine byl nejpůsobivějším vzorem pro našeho básníka. V německém salónu černovických „krasoduchů“ dostal popud k národnímu uvědomění. Tam se setkal s Ukrajinci, kteří se národně uvědomili v Haliči, s Antoniem Kobyljanským a s Konstantinem Horbalem. Ti mu ukázali cestu k národní literatuře tím, že ho seznámili s díly ukrajinských spisovatelů a básníků, na které mohl ve své tvorbě navázat. Na bukovinské literární tradice navazovat nemohl. Žádné nebyly, protože nebylo možné považovat za literáty Vasila Ferlejeviče nebo bratry Prodany.

Feďkovyč neměl vyšší vzdělání a působení literárních vzorů na něho bylo živelné. Nedovedl vždy vybírat od nich pro sebe závažné prvky a kriticky navazovat na jejich linii. Po celý život kolísal mezi literaturou a ústní slovesností, po celý život si nebyl jist, zda je básníkem, nebo „lirnykem“. Bez lidové písně, bez lidové ústní slovesnosti nebylo by básníka Feďkovyče. Avšak jeho závislost na lidové písni je zcela jiného rázu než např. našeho Čelakovského. Zatímco český básník chtěl napodobovat lidovou píseň záměrně, skládal ohlasy, Feďkovyč psal své básně bez uvědomělého záměru napodobovat, jeho píseň je lidová svou podstatou, protože vznikala stejným způsobem jako lidová, má všechny charakteristické vlastnosti lidové tvorby, její atributy.

Když Ivan Franko ve svém prvním dopise o haličské inteligenci nakreslil Feďkovyčův obraz, vystihl ho dokonale. Zmýlil se jen potud, že upřílišoval neblahý vliv haličských „inteligentů“ na básníkův vývoj. Je nepochybné, že nejen moskvofilové, ale také Lvovští „učení pánové“ ztrpčovali básníkovi život a práci způsobem víc než nepěkným. Všichni ti vlastenečtí redaktoři a profesori, Horbal, Lukaševyč, Romančuk, Zarevyč, Taňačevyč, Rožanskyj, Bučynskyj, Ohonovskyj, Partyckyj, počínali si lidsky netaktně, nedoceňovali básníka, často blokovali jeho znamenité práce, ale zvláště silný vliv — snad kromě Horbala a Taňačevyče — na jeho tvorbu neměli. Feďkovyč šel svou vlastní cestou, které nerozuměli a kterou nechťli pochopit.

Rozpor mezi jeho sociálním radikalismem a jejich konzervativním postojem projevila se výrazně v polovině šedesátých let. Jeho prvním veřejným projevem byl příkrý hlas brodského anonyma. Od té doby byl básník soustavně opomíjen a umlčován. Zůstává otevřenou otázkou, proč vídeňští studenti, kteří se sami hlásili o čest vydat básníkovu sbírku, vydanou později v Kolomyji, najednou se zahálili v urážlivé mlčení. Byl tu rozpor uměleckého rázu? Mlčelivá prázdnota kolem Feďkovyče od r. 1867, ani jeden kritický hlas o jeho kolomyjské sbírce — to je nevysvětlitelné. Rovněž způsob, jakým bylo naloženo s jeho básněmi, které poslal původně vídeňským studentům, je výmluvný. Podobně nedovedeme uspokojivě vysvětlit, proč básník odešel ze Lvova, víme však, že jeho literární práce byly v Prosvitě napadány a blokovány. I fakt, že tak skvělá sbírka jako „Дикі думи“ nebyla vydána knižně, dává příležitost k zamyšlení. Rovněž básníkovo rozhodnutí po r. 1876 nepsat ukrajinské básně nevyplývalo z odklonu od poezie a příklonu k astrologii, jak se to namáhá dokazovat Makovej, nýbrž byl to pochopitelný důsledek zamítavého postoje rozhodujících kulturních činitelů vůči jeho poezii. Ale když se v Černovicích vytvořilo vhodné

tvůrčí prostředí po r. 1885, Feďkovyč přes své astrologické zájmy, přes záporné životní návyky i přes blízcí se stáří píše do poslední chvíle svého života, a to tak, že spoluredaktor časopisu „Буковина“ O. Поповыч vyjadřuje nelíbený žal nad jeho smrtí: „Тяжкий, претяжкий передновок настав для нас, буковинських русинів, відколи невмолима смерть забрала нам щедрого добродія Юрія, що нежалеував нам золотого зерна із своєї пребагатої комори ... Від смерті блаженної пам'яті Федьковича не маю я добірних поістей для „Бібліотеки“.¹⁾

Feďkovyč vytvořil o sobě řadu legend, které se jeho životopisci snažili vysvětlit a odstranit. Ale badatelé sami vytvořili řadu legend o jeho díle. Nejpregnantnější výraz jim dali Franko a Makovej. Po nich se některá tvrzení bez ohledu na skutečnost opakují do současné doby. Tvrdí se, že Feďkovyč byl mystik, že byl zbožný, že byl vynikající prozaik a špatný básník, že své nejlepší básně napsal do r. 1862, že byl nekritickým epigonem Ševčenkovým, že mu chyběla invence, že nestačil na rozsáhlejší skladby, že nebyl s to obsáhnout širší obzor než bukovinský, dokonce že byl rakouským patriotem. Řada jeho děl se zamlčovala a zamlčuje, podceňovala a podceňuje. Takřka v žádném ze souhrnných obrazů jeho díla nejsou brány v úvahu všechny jeho složky a nejsou úměrně oceněny.

Za takových okolností jedině správným přístupem k plnému poznání a správnému zhodnocení básníkovy díla je jeho opětne pozorné analytické studium v dobovém kontextu. Genetické sledování jeho básní, objasnění jejich cílů a záměrů, vytčeni básníkovy tvůrčí metody, zřetel k jeho skladebním prostředkům umožní zhodnocení ideově estetické nosnosti jeho poezie. Pro poznání a zhodnocení básníkovy umělecké a ideově struktury není bez významu ani rozbor jeho tvárných prostředků, protože právě tento postup umožňuje stanovení míry básníkovy závislosti na jeho vzorech a zdůraznění rozsahu jeho originality. Ke konečné syntéze obrazu Feďkovyče básníka není možné vycházet jen z velkých jednotek jeho díla, např. sbírek, cyklů nebo velkých poem. Analýze makrostruktur hrozí vždy přibližnost a nepřesnost. Jen zřetel ke každé i sebemenší lyrické nebo epické jednotce může zaručit náležitě postižení básníkových cílů a přesné poznání a stanovení jeho prostředků. Přitom podrobné analýzy jednotlivých básní často ukáží, že jejich cíl je zcela jiný, než jak jej sugeruje tematika, žánr nebo forma.

Zřetel k básníkovy vývoji, ke změnám jeho názorů, tematiky i veršové techniky je základním požadavkem pro zkoumání jeho tvůrčí činnosti. Ve Feďkovyčově případě tento zřetel vyžaduje neobyčejnou opatrnost a pozornost. Chronologie vzniku jeho básní není dodnes uspokojivě stanovena a Partycského osudné hospodaření s jeho básnickými cykly svedlo na scetí i takové znalce, jako byl I. Franko a O. Makovej. Jak Frankova periodizace Feďkovyčovy tvůrčí činnosti, zejména básnické, tak řada vývodů Makovejových ztratila svou platnost, když byly objeveny nové doklady básníkovy tvorby potlačené současníky. Ščuratův objev Feďkovyčova dopisu vídeňským studentům umožnil rekonstrukci neznámého dosud cyklu básní a předatování řady jiných výtvorů. Ukázal také, že Frankova periodizace byla blíže pravdě, než to připouštěl Makovej. Ale objev Nečytaljukův zvrátil opět některá díleč tvrzení Ščuratova.

¹⁾ Радянське літературознавство, 1966, кн. 4, с. 44.

Tato fakta dokazují, že pohled na Feďkovyčovo literární dílo, zvláště na jeho básnickou tvorbu, nemůže se považovat za definitivní. Představa o Feďkovyčovi-básníku, jak je běžně rozšířena v ukrajinské literární historii, není ani úplná, ani přesná. Není především uspokojivá periodizace jeho tvůrčího vývoje. Podle dosavadních názorů tento vývoj je sestupný, a pokud jde o básnickou činnost, končí rokem 1876. Takovýto obraz dostáváme proto, že nepřihlížíme k dílům psaným v druhé polovině let sedmdesátých a v letech osmdesátých. Vezmeme-li je však na vědomí a zamyslíme se nad nimi, dojdeme k přesvědčení, že nebyla porušena ani základní vývojová linie, ani nedošlo k umělecké stagnaci nebo ideovému regresu, ani k posunu tvorby na jinou cílovou rovinu. Feďkovyč důsledně pokračoval v linii začaté první sbírkou.

V jeho básnické činnosti můžeme vidět v podstatě tři vývojové fáze. První zahrnuje v sobě tvorbu let 1858—1867 a vyznačuje se bohatou plodností, tvůrčím rozmachem, překonáváním vlivů jak německých romantiků, tak Ševčenka a jiných ukrajinských vzorů, optimismem a společenskou angažovaností. Druhá začíná rokem 1868 a sahá do r. 1876. Je obdobím niterného soustředění, hluboké lyrizace a subjektivizace vší poetické tvorby. Krize vztahu ke společnosti, která propuká po r. 1866, v tomto období dosahuje vrcholu, pochyby o účelnosti dosavadní básnické činnosti vedou k rozhodnutí vzdát se básnické tvorby. Třetí období obsahuje zhruba poslední desetiletí básníkovy života a přináší objektivizaci jeho tvorby, zesílení a prohloubení vztahu ke společnosti se současným posunem zřetele k jejím sociálně nejslabším vrstvám, zaostření pozornosti na potřeby a zápasy užší vlasti.

Umělecky ve všech těchto obdobích zůstává básník věren své tvůrčí metodě lidového zpěváka, která přes různé aplikace a obměny zůstává v podstatě stejná.

Snažil jsem se v této práci, jež je součástí monografie o celé literární tvorbě básníka, podat plnější, hlubší a — budiž mi to odpuštěno vzhledem k památce znamenitých badatelů o životě a díle J. Feďkovyče velkého I. Franka a pilného a neúnavného O. Makoveje — spravedlivější obraz Feďkovyče-básníka. Pokusil jsem se podívat jinak, než tomu bylo dosud, na jeho kolomyjskou sbírku a poukázat na nevšední význam jeho rozptýlených básní, které nevešly do první básnické sbírky. Zařadil jsem do básnického kontextu koledy, z kterých básník dovedl vytvořit velkolepé lyrické poémy, zejména z koled o Malance, a legendární písně, které jsem se pokusil interpretovat jinak, než se to dosud dalo. Nepojal jsem však do souvislosti s poezií dětské písně, vojenské písně a bajky, neboť s poezií mají jen společnou formu. Ideově a funkcionálně patří do souvislosti s Feďkovyčovou výchovnou činností. Nemohl jsem se pochopitelně vyhnout ani básním v německém jazyku a pokusil jsem se stanovit jejich místo ve Feďkovyčově celkovém básnickém vývoji. Do jaké míry se mi to podařilo, není mou věcí rozhodnout. Chci jen vyslovit své přesvědčení, že Jurij Feďkovyč je jedním z nejvýraznějších zjevů mezi ukrajinskými básníky a že jeho služba pravdě a kráse mu právem získala mezi krajany název „bukovinského slavíka“.

